

KRAJINA V PLÁNOVACÍCH DOKUMENTECH

7. MEZINÁRODNÍ WORKSHOP O EVROPSKÉ ÚMLUVĚ O KRAJINĚ, TENTOKRÁT V PIEŠŤANECH

Evropská úmluva o krajině (dále EÚK) přijatá 20. 10. 2000 a účinná od 1. 3. 2002 je vůbec prvním mezinárodním dokumentem zaměřeným na všechny typy evropské krajiny, tedy přírodní, venkovské, městské i příměstské. Zabývá se ochranou, managementem a plánováním zaměřenými nejen na krajiny přírodně či kulturně významné, ale i všední, tzv. každodenní i devastované. Ke konci března 2008 ratifikovalo úmluvu 29 ze 47 států Evropy a dalších 6 úmluvu sice podepsalo, ale dosud neratifikovalo. Rada Evropy organizuje od roku 2002 pravidelné každoroční workshopy, jejichž úkolem je rozpracování a výměna zkušeností při plnění praktického uplatnění úmluvy. 7. workshop nazvaný „Krajina v plánovacích dokumentech a řízení směrem k integrovanému prostorovému managementu“ se konal zatím nejbližše českému území, a sice 24. – 26. 4. 2008 v západoslovenských lázních Piešťany (viz obr. 1).

Cíl workshopu v Piešťanech

Toto setkání se věnovalo zejména následujícím článkům úmluvy:

Článek 4:

„Každá smluvní strana provádí tuto úmluvu, zejména články 5 a 6, podle svého vlastního rozdělení pravomocí, v souladu se svými ústavními principy a administrativním uspořádáním,

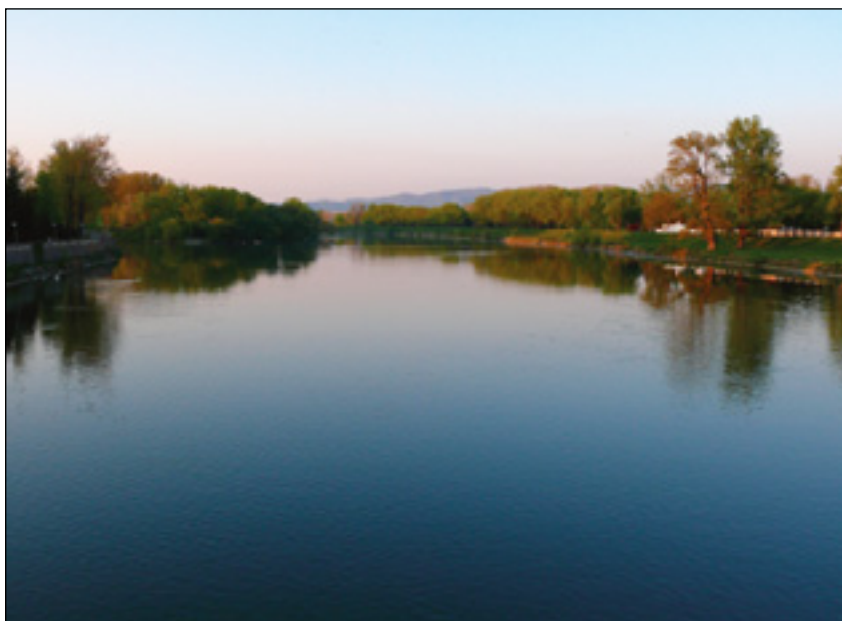
a při respektování principu subsidiarity, přihlížejíce k Evropské chartě místní samosprávy. Aniž by se odchýlila od ustanovení této úmluvy, bude každá Strana harmonizovat plnění této úmluvy se svými vlastními politikami.“

Článek 5d:

„Každá smluvní strana se zavazuje začlenit krajinu do své regionální a územně plánovací politiky, do své

kulturní, environmentální, zemědělské, sociální a hospodářské politiky, jakož i do ostatních politik s možným přímým či nepřímým dopadem na krajinu“.

V praxi jde o mezinárodně velmi aktuální téma řešící rostoucí problém tlaku na intenzivní využívání krajiny a tedy i odpovědi ve formě vhodných nástrojů pro management od mezinárodní po lokální úroveň.

Obr. 1: Pohled na podvečerní Váh z lázeňského mostu v Piešťanech

1. den – Krajina v integrovaném prostorovém managementu na panevropské úrovni

První hodinu a půl vyplnily oficiální projevy představitelů slovenské vlády, regionální a místní samosprávy a příslušných evropských institucí. Z myšlenek, které v tomto bloku zazněly, za zmínku stojí:

Jaroslav Jaduš, státní tajemník, MŽP SR zdůraznil význam úmluvy o krajině jako spojovacího článku pro více rezortů. Slovensko se při svém časově blízkém předsednictví Evropské unie zaměří na prosazování ochrany a péče o kulturní a přírodní dědictví, interkulturní dialog, posílení evropské spolupráce v těchto disciplínách a současně na co nejkvalitnější interpretaci úmluvy. **Maguelone Dejeant – Pons**, ředitelka oddělení kulturního dědictví, krajiny a územního plánování Rady Evropy hovořila o cenných hodnotách krajiny ruské Sibiře, jako jsou jezero Bajkal a pohoří Altaj, o pomalém, ale nadějném procesu vedoucím k podpisu úmluvy v Rusku a o rostoucí úloze tamních nevládních organizací. **Jean – Francois Segun**, prezident konference EÚK a představitelka Francie pro EÚK poukázala na zvyšování kvality života v určitých regionech v důsledku implementace úmluvy a na nutnost sjednocení agendy institucí, které se implementací zabývají. **Mária Kozo-**

vá, profesorka z Univerzity Komenského v Bratislavě připomněla, že právě zde v roce 1982 byla založena slovenská asociace krajinné ekologie IALE. Na závěr bloku primátor Piešťan **Remo Ciccuto** vyslovil přání, aby, stejně jako berlolamači (symbol Piešťan), se i nám podařilo postupně zlomit berle rezortismu a nepochopení a tím i krajinu svých zemí pozitivně proměňovat.

O úvod do prvního pracovního bloku se postaral jeden z otců zakladatelů úmluvy **Michael Dower** z Velké Británie, který shrnul důvody pro vznik EÚK, její stručnou historii od prvních myšlenek v roce 1990 přes její podpis až do současnosti i její působnost a vliv na prostorové plánování. Úmluva dle něj stojí na 12 slovesech:

1. Uznat (zakotvit) krajinu jako součást právního systému.
2. Integrovat krajinu do všech relevantních politik.
3. Identifikovat krajinu, tj. popsat klíčové body jejich charakteru a vymezit typy krajin na svém území.
4. Vyhodnotit, jaké síly a tlaky přispívají a ubírají na jejich kvalitě a jedinečnosti.
5. Definovat cílové charakteristiky krajiny na základě konzultací s veřejností. Z toho vyplývají následující 3 slovesa:
6. Chránit, co má být chráněno.

7. Udržovat, co potřebuje management k udržení charakteru.
8. Plánovat (tvořit) krajiny, jejichž stav vyžaduje zásadní pozitivní změny.
9. Zaznamenávat změny krajin v závislosti na vlivech, které na ně působí.
10. Podporovat vzdělávání odborníků ke komplexnímu chápání problematiky krajiny – výzva pro univerzity.
11. Podnítit účast veřejnosti na diskusích o budoucí podobě krajin.
12. Spolupracovat na evropské úrovni při výměně zkušeností a specialistů.

Dower dále poukázal na hlavní faktory unifikace a globalizace současné krajiny, jejímiž hlavními činiteli jsou rostoucí dálniční a silniční síť (nutné jsou alespoň začlenění pomocí zeleně a respekt ke krajině, již komunikace prochází), větrné, solární a vodní elektrárny (nutné regulativy pro jejich umístění) a suburbanizace (nezbytné stanovení plošných i objemových limitů). Tyto a mnohé jiné příklady narušení charakteru krajiny je nutno řešit na celostátní úrovni v národních politikách prostorového plánování, jakož i v dalších oborových koncepcích, a sice formou závazného zakotvení cílových charakteristik krajiny v jejich jednotlivých typech a konkrétních územích. Výjimečná pestrost a variabilita evropských krajin si tento přístup zaslouží. Jsou však i území, kde v důsledku rozsáhlé povrchové těžby, války nebo velkoplošné neřízené suburbanizace je třeba tvořit zcela novou krajinu. Dle zásad úmluvy je však vždy třeba do těchto procesů začlenit i místní veřejnost. K tomu, aby si aktéři úmluvy (politiky, odborníci i nevládní sdružení) vyměňovali zkušenosti a postupovali koordinovaně, slouží právě takováto pravidelná roční setkání zaměřená na určitý konkrétní problém úmluvy.

Z dalších příspěvků prvního dne stojí za to zmínit následující:

Elena Sadovnikova z ruské delegace CEMAT představila přehled nástrojů ke zlepšení celkové environmentální situace v zemi.

Maroš Finka, profesor krajinné architektury společně s profesorem **Florinem Žigraiem**, oba ze STU v Bra-

tislavě, představili krajinu jako cíl integrovaného i sektorového plánování na evropské úrovni. Přitom poukázali na dlouholeté výsledky kvalitní slovenské krajinářské školy a metody LANDEP.

María José Festas, čelná představitelka CEMAT a reprezentantka Portugalska v EÚK jmenovala některé výsledky 14. Zasedání CEMAT ve vztahu ke krajině, přičemž se zaměřila především na soudržnost silných a slabých regionů v krajině managementu a dále na udržení pestré multifunkční krajiny jakožto jednoho z prostředků proti globalizaci.

Tapio Heikkilä z Ministerstva životního prostředí ve Finsku hovořil o různých metodách vizuálního hodnocení krajiny na základě pravidelného snímkování vybraných segmentů v určitých časových periodách. Výsledky lze do jisté míry přirovnat ke změnám, k jakým dochází u nás i v celé Evropě, zejména po vstupu do Evropské unie. Příměstská území se zastavují, intenzivní zemědělská krajina se využívá ještě intenzivněji a naopak louky a pole v odlehlejších a přírodních podmínkách méně konkurenceschopných regionech zarůstají a pustnou. Pochopitelně, že k výrazným změnám dochází v místech živelných pohrom, jakými jsou záplavy, požáry či vichřice.

Pozornost a diskusi vzbudila přednáška **M. Mauro Agnolettiho** se zemědělské fakulty univerzity DISTAF z Florencie, který se zabýval postavením krajiny ve Společné zemědělské politice Evropské unie (dále CAP). Tato pozice se pozvolna stále zvyšuje. Postupně se prosazuje pojem multifunkční zemědělství, jehož úlohou je nejen potravinová bezpečnost, ale i údržba pestré kulturní krajiny, která díky četným okrajovým (ekotonovým) společenstvím vytváří i vysokou míru biodiverzity. Tendence jsou ve většině států EU stejné. Výměra lesů stoupá, marginální území se vylidňují a zarůstají nebo se cíleně zalesňují a na druhé straně v úrodných oblastech vznikají rozsáhlé zemědělské nebo víceleté monokultury. V CAP se krajina řeší nepřímo – subvencemi do méně výhodných oblastí

(LFA), podporou konkurenceschopnosti, malovýrobního alternativního (ekologického) zemědělství, zejména spojeného s agroturistikou. Budoucnost by měly vyřešit nerezortní „Strategie péče o krajinu“ stanovující na základě osmi indikátorů udržitelnosti management pro všechny složky krajiny. Agnoletti vyjádřil s ohledem na současný stav CAP a především její části řešící venkovskou politiku, že tyto Strategie péče o krajinu budou stále těsnější a významnější součástí společné zemědělské politiky EU.

Do vysvětlení rozdílů mezi pojmy krajině inženýrství (zelené plochy mezi stavbami), krajině architektura (tvorba větších, otevřených, zvláště rekreačních prostor) a krajině plánování (odnož územního – rajónového plánování) se pustil **Alexander Drozdov** z Geografického ústavu Ruské akademie věd z Moskvy (alespoň tak jak jsou chápány v Rusku) za účelem lepšího vzájemného pochopení a možnosti spolupráce příbuzných profesí. Popsal rovněž systém územního – rajónového plánování v Rusku a jak se na jeho výsledné podobě tito blízcí (přesto však často rozdílně uvažující) odborníci společně podílejí.

První konferenční večer využili účastníci k reflexi májově rozkvetlých lázeňských ostrovů a žlutými stulíky posetých slepých ramen Váhu.

2. den – Praktické příklady a výzvy pro krajině management a jeho začlenění na místní a regionální úrovni

Z příspěvků tohoto dne zaujaly především následující:

Eva Wernerová z Městského zastupitelstva v Piešťanech představila dva příklady: úspěšnou revitalizaci ramene Váhu ve městě a rozvoj cyklostezek podél něj i v jiných částech města. Řešení bylo oceněno veřejností, která se na výsledku projektů aktivně podílela zvláště proto, že 34 % obyvatel tohoto rovinného lázeňského města se na kole dopravuje denně – celkově jej zde využívá přes 75 % všech občanů.

Velmi zaujala prezentace **Pere Sala**, koordinátora Katalánské krajině observatoře, což je poradní orgán katalánské vlády zabývající se studiem, výzkumem, strategiemi a vzděláváním obyvatelstva ve věci krajiny a uváděním EÚK v život. Krajině typy a celky a stanovení strategií pro ně zpracovávala kancelář (ve spolupráci s veřejností) velmi přitažlivým a inspirativním způsobem. Kancelář má vcelku komorní personální obsazení, ale široce spolupracuje jak s četnými odborníky, tak i s nevládními organizacemi. Společně s nimi ale i s veřejností, pro niž organizuje četné diskuse a další osvětové akce, vymezuje krajině typy a hledá pro ně nejcharakterističtější artefakty. Zpracovala krajině katalog a také řadu programů pro děti do všech škol, kde se učí rozlišovat krajině typy a kreslí jejich charakteristické rysy. Observatoř vyvíjí čilou výměnu zkušeností se zahraničními partnery, každé čtyři roky zpracovává zprávu o stavu krajiny pomocí pečlivě a pravidelně zvolených krajině indikátorů. Jak bylo později prezentováno, Katalánsko je na španělské (a lze říci i na evropské) špičce z hlediska praktického uplatňování zásad úmluvy.

Els Hofkens z Vlámka popsala proces začleňování krajiny a jejího managementu do plánovacích procesů. Při průzkumech a rozborech jsou cíleně vymezována přírodně, kulturně, historicky a esteticky cenná a citlivá území, která jsou pak začleněna do předem vymezených typů a současně se stávají jedinečnými územními jednotkami. Podrobně jsou pak zde lokalizovány dílčí cenné lokality a detaily. Pro celé tyto oblasti jsou pak zpracovány plány péče, které jsou začleněny do místních a regionálních strategií a doplněny kompenzacemi pro dotčené vlastníky pozemků. Podstatné je, že zásady ochrany a tvorby krajiny se tak dostanou do územních plánů i strategií, s nimiž jsou pak současně schvalovány a mají stejnou míru závaznosti.

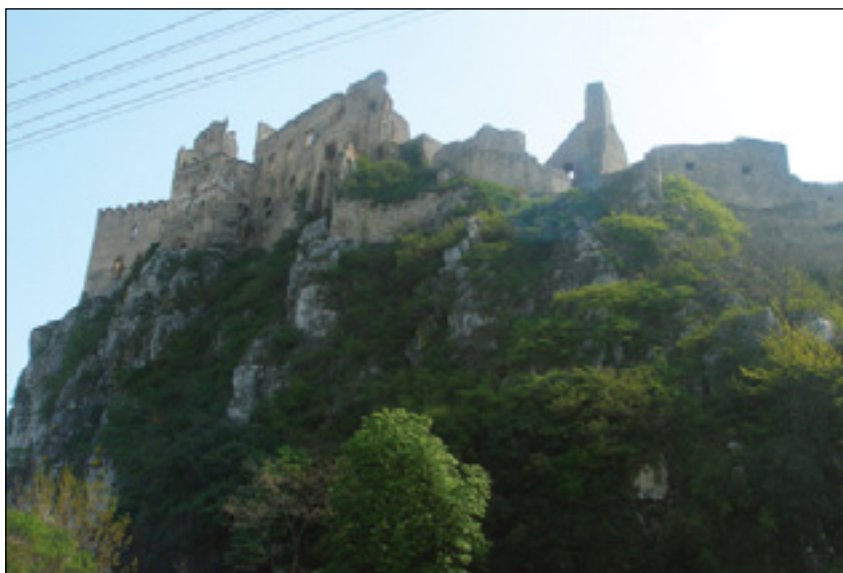
Velkou pozornost vzbudila živá prezentace **Mirka Kovaříka**, starosty z Modré u Velehradu. Tato poměrně malá, ale velmi aktivní obec vyvíjí

řadu užitečných a všestranných aktivit. V jejich rámci se podařilo, i díky starostovu trpělivému skautskému optimismu a smyslu pro práci s dětmi a mládeží, realizovat v okolí obce soustavu rybníků, protierozních mezí, alejí, remízů, břehových porostů a dalších formací rozptýlené zeleně, vybudovat v obci náročné dětské hřiště, nad vesnicí dřevěnou rozhlednu a hodnotně upravit veřejná prostranství. Jde o území se starou historií, jednu z kolébek Velké Moravy, kde u základů jednoho z nejstarších kostelíků byl zřízen velmi přitažlivý archeoskanzen s řemeslnými dílnami. Současně jde o velmi živou a tradiční folklórní a zároveň vinorodou oblast, přičemž řada slavností a společenských akcí souvisí s těmito skutečnostmi. Ne nadarmo byla obec jakožto několikanásobný vítěz soutěže Vesnice roku vybrána jako jedno z příkladných míst pro Školu obnovy venkova.

Terry O'Regan, prezident Irské krajině aliance, představil jeden z příkladů efektivního začlenění krajiněho managementu do plánovacích strategií – tzv. „Krajiněný kruh“, vycházející z toho, že při výhledu do krajiny máme kolem sebe horizontem vymezen kruh. Postup je rozdělen do sedmi kroků:

- Vymezení zkoumaného území (kruh o velikosti 1 – 5 km)
- Studium a pochopení principů a fungování dané krajiny včetně studia literatury
- Hledání starých dokladů o krajině (fotografie, kresby)
- Definování krajiněných prvků vymezeného kruhu za účelem pochopení krajiněných vztahů a kompozice
- SWOT analýza daného území
- Vymezení potřebných zásahů (krajiněného managementu) a jejich aktérů
- Zpracování studijní zprávy o krajině a dalších výstupů

Tento workshop je možno udělat za jediný den nebo jej protáhnout na 6 – 12 měsíců. Je vhodná účast vedoucího animátora a místního znalce řešeného území. Tato vícekrát s laiky i odborníky vyzkoušená metoda může pomoci při plánování krajiny mnoha obcím a současně posílit implementaci EÚK jako takové.

Obr. 2: *Nepřehlédnutelná dominanta středního Pováží - rozsáhlá monumentální zřícenina hradu Beckov na vápencovém Bradle*

Foto © Petr Lepěška

Obr. 3: *Fotogenické scenérie mozaikovitě krajiny zachovalé drobné držby a rozptýleného osídlení v Bílých Karpatech*

Foto © Tereza Friedlová

Obr. 4: *Jarní poetická krása starého jabloňového sadu na slovenských Kopanicích*

Foto © Petr Lepěška

Maciej Bors z Úřadu městského plánování v Krakově upozornil, že krajinná politika není sektorovou (rezortní) politikou, ale jde napříč rezorty a jako taková by se do nich měla zapracovat. Zdůraznil, že při její formulaci i výsledné podobě hrají roli četné soukromé a lobbistické zájmy, které často nejsou v souladu se zájmy společenskými. Při aplikaci úmluvy je nutno vždy pracovat s krajinnými typy a současně se zákonnými bariérami (v ČR limity využití území – pozn. autora).

Závěrečný kulatý stůl shrnul nejprve nejaktuálnější a nejvýraznější současné jevy pozitivně i negativně ovlivňující podobu krajiny (urbanizace, zalesňování, výrobní zařízení pro výrobu energie z obnovitelných zdrojů), a zobecnil zkušenosti popisující zahrnování zájmů krajiny do celostátních plánovacích politik, což velmi závisí na legislativním a politickém prostředí a systému plánování v dané zemi. Zatím se územní plán v různých modifikacích a obsahových podobách jeví jako stále nejlepší. K 10. výročí schválení Evropské úmluvy o krajinně Radou Evropy bylo navrženo vytvořit Katalog dobrých příkladů její implementace. Vládám států bylo současně doporučeno začlenit krajinu do všech sektorálních politik a posílit vědomí o EÚK a jejím praktickém významu ve všech médiích. Místním samosprávám se rovněž nabízí po začlenění krajiny do místních dokumentů diskutovat často její hodnoty s investory, nevládními organizacemi a všemi občany. Univerzitám a dalším vědeckým ústavům se doporučuje, aby aspekty krajiny pronikly do více studijních oborů, a aby iniciativně přistupovaly k různým pilotním projektům.

Exkurze po krajinných typech rozkvetlého Povazí

Krajinné analýzy, evaluace, syntézy, interpretace a další vědecké metody nejsou příliš platné, pokud se krajina nenavštíví a neokusí doslova všemi smysly. Nutno poznamenat, že při úspěšné exkurzi do neobyčejně pestré krajiny na rozhraní široké vážské nivy k severu postupně zužované výraznými karpatskými hřebeny opravdu na všechny smysly došlo. I druhá exkurze vedená příjemnými lázeňskými prostorami Piešťan včetně místního balneologického muzea neměla dle přímých účastníků (mj. díky opravdu citlivě namíchanému slunnému jarnímu počasí s neobyčejně širokými a řasnatými mraky) žádné chyby. Nicméně vraťme se k exkurzi první, autobusové.

Členitým úpatím Považského Inovce s četnými pastvinami, drobnými políčky, sady a rázovitými vesnicemi s často dochovanými venkovskými zámečky (kúriami) autobus klikatící se silničkou dospěl až pod výrazné vápencové bradlo s druhou nejrozsáhlejší hradní zříceninou Slovenska hradem Beckovem (viz obr. 2). Nejen, že jde o stavebně dosti zachovaný a architektonicky velmi cenný, převážně pozdně gotický hrad, hradní věže a hradební ochozy také poskytují dosti komplexní pohled jak na úrodnou nivu s částečně přirozeným tokem Váhu, tak i pestrou mozaiku úbočních svahů Považského Inovce a Bílých Karpat.

Ukázku typicky karpatsky rozptýleného (zde nazvaného kopaničářského) osídlení (viz obr. 3 a 4) měli účastníci možnost zažít na Vlčím vrchu – nej-

výše položené koncové osadě rozsáhlé horské obce Horné Súče, dosahující na členitěm bělokarpatiském hřebenu moravské hranice. Zde byl přednesen výklad o problémech s vystěhováváním a o těžkém hospodaření horských obcí. Návrat dálnicí k Piešťanům směřoval do obce Krakovany a poté do jiné části Kopanic zvané Lubina, kde účastníci shlédli vkusně opravenou kopaničářskou usedlost. Výklad venkovský a sociální byl tentokrát rozšířen o přírodovědný a environmentální. Závěr dne dozněl opět v Krakovanech v malém soukromém historicko-národopisném muzeu.

Krajinné závěry

V pořadí již sedmá pravidelná konference rozpracovávající a hodnotící některé živé a aktuální otázky vyvstálé z aplikace úmluvy prokázala znovu svou potřebnost a všemi účastníky oceněnou dělnost a užitečnost. Z přednesených prezentací i diskusí mezi účastníky vyplynulo, že zvolna, ale přece, se dostává problematika v každé zemi jedinečné, přesto však společně evropské krajiny do většího povědomí a neopomenutelných úvah politiků i veřejnosti. Tím se tato všestranná a krásná problematika zahrnující přírodní, kulturní, estetické i sociálně pracovní aspekty prostředí člověka stane více a častěji vnímanou a diskutovanou. Nic jiného si otcové autoři Evropské úmluvy o krajinně před osmi lety ve Florencii nemohli přát.

*Ing. Igor Kyselka, CSc.
Ústav územního rozvoje*